

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Третяк В.П., к.е.н., доцент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Досліджено регіональні особливості та динаміка розвитку соціального комплексу Харківської області як важливого фактора ефективного функціонування соціальної сфери України в цілому, виявлено тенденції його розвитку на сучасному етапі.

Ключові слова: соціальний комплекс, соціальна сфера, ефективність, соціально-економічний розвиток, стратегія, регіон.

Постановка проблеми. В сучасних умовах головним завданням є мобілізація зусиль усіх гілок влади на забезпеченні продуктивного використання, збереження та відновлення матеріально-сировинного, демографічного, трудового, виробничого, рекреаційного та інших потенціалів кожного територіального утворення країни. Цьому повинні сприяти активна інноваційно-інвестиційна діяльність господарських структур, раціональна територіальна організація продуктивних сил країни, визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку регіонів.

Аналіз публікацій. Проблеми розвитку соціального комплексу регіону знайшли відображення в наукових працях багатьох провідних закордонних і українських вчених. Вагомий внесок у розробку загальних і окремих аспектів проблеми розвитку соціального комплексу зробили Г. Беккер, А. Блінова, Б.Вейсборг, О. Гальчинський, М. Долішній, С. Дорогунцов, В. Куценко [1], А. Маршал, Дж.Мінцер, В. Петті, Д. Рікардо, А. Сміт, С. Струмлілн, Т. Шульц та ін. Територіальні аспекти розвитку соціального комплексу відображені в роботах В. Куценко, В. Маркової, О. Мірошника, Л. Омеляновича, В. Столярова, Л. Чернюк, М. Фащевського та ін.

Постановка завдання. В наш час актуалізується наукова проблема розгляду розвитку соціального комплексу регіону. Надзвичайно важливою для сучасної України є проблема налагодження такого організаційно-економічного забезпечення регіонального розвитку соціального комплексу, який би на основі впровадження в реальну практику принципів прозорості, відповідальності, результативності сприяв істотному підвищенню рівня економічної ефективності і досягненню соціальної справедливості в цій сфері. Аналіз наявних досліджень вказує на відсутність у більшості з них комплексного бачення концептуальної моделі розвитку соціального комплексу, його пріоритетів на коротко— і довгострокову перспективи, без чого неможливе обґрунтування адекватної для умов України стратегії реформування соціальної сфери і прийняття відповідних законодавчих актів [3]. Цим визначається актуальність і вибір теми статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вступ України на шлях формування економіки знань має потребу в подальшому розвитку соціальної сфери, удосконаленні планування і прогнозування її показників, посиленні їх впливу на підвищення ефективності виробництва та якості робіт. З розвитком теорії і практики соціального планування розширюється планове поле, тобто планування охоплює й інші сфери діяльності. Планування в соціальній сфері потрібно розглядати як єдність пізнавальної і суспільноперетворюючої форми управління. При плануванні соціальної сфери на регіональному рівні необхідно враховувати територіально-адміністративні і національні особливості, що зумовлює необхідність розгляду регіональної і галузевої специфіки [4]. Основними цілями і завданнями стратегічного планування розвитку соціальної сфери є забезпечення зростання життєвого рівня населення, зниження соціальної нерівності і досягнення соціальної однорідності.

Як свідчать результати досліджень, розвиток соціальної сфери і ринку послуг у перспективі повинен відбуватися за логістичною кривою. З самого початку – це надзвичайно уповільнений процес руху будь-яких ознак прогресу, що змінюється з наростаючим прискоренням, за яким наступає завершальний етап насичення. Сьогодні у світі серед трьох головних секторів економіки – промисловості, сільського господарства, соціальної сфери – пріоритет належить останній.

Соціальний комплекс регіону, на нашу думку, являє собою сукупність видів економічної діяльності, спрямованих на задоволення потреб населення, що включають: системи освіти і охорони здоров'я, сферу культури, житлово-комунальне господарство (ЖКГ), транспортне обслуговування населення, торгівлю і ресторанне господарство, туризм і рекреаційну діяльність. Соціальний комплекс регіону характеризується спільністю територіального розміщення, тісним взаємозв'язком його складових, залежністю від інтеграційних процесів. Недостатній розвиток одного або декількох видів економічної діяльності може призвести до уповільнення розвитку соціального комплексу в цілому або його руйнування.

Наукова новизна визначення соціального комплексу регіону полягає в тому, що його складові є видами економічної діяльності відповідно до Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД), а не галузі. Також нами особливо підкреслюється вплив на стан і розвиток соціального комплексу регіону інтеграційних процесів.

Розвиток соціального комплексу Харківської області є важливим фактором ефективного функціонування соціальної сфери України в цілому. В ході проведеного дослідження за видами діяльності соціального комплексу нами були складені таблиці, де дано оцінку їх сучасному стану.

У табл. 1 представлені показники, що характеризують становище Харківської області в системі параметрів країни за станом на початок 2008 р.

Таблиця 1

Харківська область у системі економічних параметрів країни станом на 01.01.2008 р.

Показник	Україна	Харківська область	Відхилення (+;-)
Валова додана вартість на одну людину, грн.	9,4	9,0	-0,4
Доходи на одну людину, тис. грн.	9,1	10,3	1,2
Забезпеченість житлом, кв.м на одну людину	22,2	21,7	-0,5
Охоплення дітей дошкільними установами, % до кількості дітей відповідного віку	54	56	2
Забезпеченість лікарями на 10 тис. населення, осіб	48,4	56,7	8,3
Забезпеченість середнім медичним персоналом на 10 тис. населення, осіб	106	102	-4
Кількість лікарняних ліжок на 10 тис. населення, од.	95,6	101,6	6,0
Амбулаторно-поліклінічні установи, відвідувань за зміну	218,1	214,8	-3,3
Загиблих, осіб на 1 тис. працюючих	0,83	0,48	-0,35

Джерело: розроблено автором на основі даних Головного управління статистики в Харківській області

У табл. 2 представлені основні показники розвитку системи охорони здоров'я Харківської області в динаміці за 2004-2007 рр. Діяльність системи охорони здоров'я в 2007 р. була спрямована на забезпечення якісної медичної допомоги кожному громадянину, впровадження нових ефективних механізмів фінансування і управління цим видом діяльності, створення умов для формування здорового способу життя. В 2007 р. на 36% підвищилася середня заробітна плата медичних працівників в установах, які фінансуються з бюджету області.

Таблиця 2

Основні показники розвитку системи охорони здоров'я Харківської області у 2004-2007 рр.

Показники	2004 рік	2005 рік	2007 рік	2007 до 2004 р.	
				%	Відхилення (+;-)
1. Амбулаторно-поліклінічні установи, відвідувань за зміну	435	480	552	126,90	117
2. Первинний вихід на інвалідність, на 10 тис. працездатного населення	41,0	40,0	39,0	95,12	-2
3. Забезпеченість лікарями загальної практики – сімейної медицини, лікарів на 10 тис. населення	2,64	3,4	4,1	155,30	1,46
4. Забезпеченість медичними сестрами загальної практики – сімейної медицини, осіб на 10 тис. населення	5,3	7,4	8,6	162,26	3,3
5. Кількість лікарняних ліжок, од.	22952	22900	22860	99,60	-92
6. Забезпеченість цілодобовими лікарняними ліжками, ліжок на 10 тис. населення	80,5	80,0	80,0	99,38	-0,5
7. Забезпеченість ліжками денних стаціонарів, ліжок на 10 тис. населення	17,5	18,5	18,6	106,29	1,1

Джерело: розроблено автором на основі даних Головного управління статистики в Харківській області

Таким чином на підставі вищезазначеного виявлено наступні тенденції розвитку соціального комплексу Харківського регіону:

1. Інвестиційна політика в соціальній сфері зумовила істотне погіршення її матеріально-технічної бази і зниження темпів відтворення, негативну динаміку в сфері зайнятості. Можна констатувати, що сьогодні в Україні склалася ситуація, при якій використання людського потенціалу вступає в конфлікт із сутністю продуктивності праці, що в умовах ринкової системи господарювання зорієнтована на збереження праці, а використання людського потенціалу – на розширення трудомістких сфер праці і більш того – на надлишкову зайнятість.

2. У цей час система освіти слабо вписується в ринок праці, що формується, продовження її фінансування тільки за рахунок держави при збереженні адміністративного розподілу фінансових ресурсів між освітніми установами стає нерозв'язним завданням для бюджету [5]. Все це зумовлює необхідність реформування системи освіти, і насамперед, її організаційно-економічної складової.

3. У найближчій перспективі через обмеженість інвестицій на нове будівництво розвиток мережі підприємств торгівлі і ресторанного господарства буде здійснюватися завдяки перепрофілізації приміщень і об'єктів, що зумовлено, зокрема, змінами структури попиту споживачів. Зростатиме кількість місць роздрібною торгівлі виробами продовольчої групи і транспортних засобів, триватиме активне формування мережі багатoproфільних і спеціалізованих торговельних підприємств (магазинів, універсамів, гіпермаркетів з різноманітним асортиментом продовольчих і супутніх товарів, будинків торгівлі і торгових центрів з універсальними асортиментами товарів, магазинів меблів, телерадіоапаратури і побутової техніки, будматеріалів), які відрізняються кращими можливостями раціоналізації технології обслуговування та інших торговельних процесів, розширенням спектра додаткових послуг. Динаміка мережі об'єктів ресторанного господарства буде характеризуватися збільшенням кількості і частки установ швидкого обслуговування, технологія організації виробництва яких орієнтована на використання продукції високого ступеня готовності. Значний приплив інвестицій у розвиток торгівлі і ресторанного господарства сприятиме освоєнню ділянок для цих об'єктів у межах підземних просторів.

4. Гострі проблеми удосконалення кадрового потенціалу системи освіти характеризуються недостатнім забезпеченням багатьох її ланок і профілів навчально-виховного процесу педагогічними кадрами, відсутністю стійкої мотивації здатної молоді до одержання педагогічної освіти і роботи за спеціальністю, недоліками в професійній підготовці вчителів, незадовільним рівнем їх доходів і соціальної захищеності.

5. Необхідна розробка такого організаційно-економічного механізму, що забезпечив би підвищення якості навчання, підготовки кадрів на всіх рівнях. Разом з іншими факторами цьому повинні сприяти поступове введення гнучких і динамічних освітніх стандартів, перехід від уніфікованої системи освіти до варіативної.

Розробка стратегічного соціального вектора розвитку України та її регіонів передбачає реалізацію комплексного підходу, розвиток всіх ланок, використання з цією метою відповідної методології і методів прогнозування показників

перспективного соціального розвитку для забезпечення системою зростання кількісних і якісних показників, які б охоплювали всі аспекти розвитку соціальної сфери. Труднощі стратегічного планування зумовлені відсутністю стійких інформаційних потоків між окремими регіонами, що не дає можливості виважено врахувати взаємний вплив регіонів на розвиток соціального комплексу України. При розробці перспективних показників соціального розвитку необхідно враховувати наступні фактори:

- транспортно-географічне положення, його вплив на величину витрат при виробництві і обороті товарів, на тяжіння до різних регіональних ринків, на умови зовнішньоекономічних зв'язків;

- природно-кліматичні умови, їх вплив на вартість життя, величину виробничих витрат, на вартість будівництва;

- соціально-історичні особливості і характер розселення, їх вплив на склад соціальної сфери і бюджетних видатків, на зайнятість населення [5, 6];

- рівень економічного розвитку, спеціалізації в територіальному поділі праці, ступінь диверсифікованості господарства;

- тенденції до стійкого соціального розвитку;

- рівень зовнішньоекономічних і регіональних зв'язків;

- результати і хід соціальних реформ;

- загальнодержавні і регіональні цільові програми;

- фінансово-бюджетний стан України та її регіонів;

- природно-рекреаційний потенціал для розвитку туристично-рекреаційної сфери;

- соціальний потенціал, що включає і фінансові ресурси;

- реалізацію загальнодержавних і регіональних цільових програм;

- фінансово-бюджетний стан України та її регіонів;

- розвиток регіону;

- демографічну ситуацію;

- науково-технічний потенціал;

- конкурентоспроможність як соціальної сфери в цілому, так і окремих її ланок і підприємств зокрема;

- інтеграційні процеси.

На сучасному етапі дуже важливе впровадження в Україні освіти, спрямовані на виробниче використання знань, інформації і технологій. Воно має потребу в приведенні у відповідність до інноваційних вимог таких елементів системи, як: інтелектуальний потенціал суспільства; вертикаль «наука – освіта – виробництво»; система структурних пріоритетів; організаційно-інституціональний режим; фізичне середовище інновацій; система соціалізації і освіти; фінансові основи діяльності; адаптація до зовнішнього контексту інноваційних перетворень.

Що ж до медичного обслуговування, то сьогодні мова повинна йти не тільки про доступність медичної допомоги і забезпеченість населення медичними послугами, а і послугами високої якості. Медичні послуги в Україні не відповідають стандартам ВООЗ. Більшість медичних послуг надаються не на первинному рівні, а на рівні лікарняних закладів.

Впровадження інституту сімейної медицини сприятиме прискоренню формування нової моделі поліклініки.

Відносно ринку транспортних послуг, то його розвиток є тим фактором, що сприяє заощаджуванню часу. Доводиться нерідко бачити, особливо у великих містах, коли в транспорті люди втрачають багато часу. А кількість міст швидко зростає. Отже втрати теж зростають. У зв'язку із проблемою працевлаштування в малих містах і сільській місцевості зростає роль пасажирського транспорту взагалі і у приміському сполученні, зокрема. Проблема пасажирських перевезень загострилася насамперед там, де переважає трудова міграція.

В умовах формування ринкових відносин соціальній сфері належить одна з головних ролей. Адже її становлять галузі, які формують інтелектуальний потенціал суспільства, забезпечують його економічне зростання. Саме розвиток освіти, підвищення освітнього рівня населення є важливою передумовою підвищення продуктивності праці. Пріоритетність соціального розвитку, зміцнення інфраструктури соціальної сфери, її кадрового потенціалу забезпечить конкурентоспроможність економіки України.

Висновки. Соціальний комплекс регіону являє собою сукупність видів економічної діяльності, спрямованих на задоволення потреб населення, що включають: системи освіти і охорони здоров'я, сферу культури, ЖКГ, транспортне обслуговування населення, торгівлю і ресторанне господарство, туризм і рекреаційну діяльність. Недостатній розвиток одного або декількох видів економічної діяльності може призвести до уповільнення розвитку соціального комплексу в цілому або його руйнування. На пошук резервів ефективності і якості обслуговування повинна бути спрямована діяльність закладів соціального комплексу. Серед них – широке впровадження в діяльність колективів навчальних закладів, культури, охорони здоров'я, торгівлі, досягнень науки і техніки, індустриальних методів надання відповідних послуг, впровадження прогресивних форм обслуговування населення, удосконалення організації роботи.

Література:

1. Куценко В.І. Розвиток соціальної сфери в умовах формування ринкових відносин (питання теорії і практики) / В.І. Куценко. – К.: РВПС України НАН України, 2007. – 100 с.

2. Третяк В.П. Вопросы финансирования здравоохранения в условиях реформирования / В.П. Третяк // Сучасні проблеми дерматовенерології, косметології та управління охороною здоров'я: збірник наукових праць / за ред. П.П. Рижка. – Вип. 5. – Харків: Прапор, 2007. – С. 27-32.

3. Третяк В.П. Принципи соціально-економічної політики держави / В.П. Третяк // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2006. – № 730. – С. 62-64.

4. Третяк В.П. Державне регулювання економічного і соціального розвитку невиробничої сфери в Україні / В.П. Третяк // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2006. – № 754. – С. 175-178.

5. Третяк В.П. Організаційно-економічні механізми державного регулювання зайнятості населення / В.П. Третяк, С.В. Головіна // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2007. – № 786. – С. 76-79.

6. Третяк В.П. Основні наукові теорії організації і функціонування ринку

праці / В.П. Третьак, С.В. Головіна // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. Вип. 237: у 6 т. – том II. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 381-389.

Аннотация

**ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОГО КОМПЛЕКСА
ХАРЬКОВСКОГО РЕГИОНА**

Третьак В.П., к.э.н., доцент

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье исследованы региональные особенности и динамика развития социального комплекса Харьковской области как важного фактора эффективного функционирования социальной сферы Украины в целом, выявлены тенденции его развития на современном этапе.

Ключевые слова: социальный комплекс, социальная сфера, эффективность, социально-экономическое развитие, стратегия, регион.

Summary

**PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF SOCIAL COMPLEX OF KHARKOV
REGION**

Tretyak V. P. , Ph. D., dozent

V.N. Karazin Kharkiv National University

In the article regional features and dynamics of development of social complex of the Kharkov region are investigational as important factor of the effective functioning of social sphere of Ukraine on the whole, his progress trends are exposed on a modern stage.

Keywords: social complex, social sphere, efficiency, socio-economic development, strategy, region.